

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	361
Land:	Uganda
Kilde:	Regeringskansliet. Utrikesdepartementet
Titel:	Uganda – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer; situationen per den 30. juni 2019
Udgivet:	18. december 2019
Optaget på baggrundsmaterialet:	19. maj 2020

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Uganda – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

I. SAMMANFATTNING

Ugandas konstitution ger ett principiellt skydd för de mänskliga rättigheterna, men det finns i realiteten betydande brister vad gäller efterlevnad och genomförande. Detta gäller inte minst de politiska och medborgerliga rättigheterna men även de ekonomiska och sociala rättigheterna, givet utmaningarna vad gäller tillgång till social service, utbildning och sjukvård.. Restriktioner av mötes-, förenings- och yttrandefriheterna drabbar såväl den politiska oppositionen som det civila samhället. Flera oppositionsföreträdare har arresterats på grunder som framstår som politiskt motiverade. Tortyr och godtyckliga frihetsberövanden förekommer liksom våld mot och diskriminering av personer med funktionsnedsättning och hbtq-personer. Det rapporteras om att våld, inklusive sexuellt våld, mot hbtq-personer ökar och politiker har öppet uttalat sig negativt om hbtq-personer.

Korruption samt resurs- och kapacitetsbrist genomsyrar de flesta myndigheter och påverkar myndigheternas tillämpning av lagstiftning. Uganda rankades år 2018 på plats 149 av 180 i *Transparency International's* index över upplevd korruption. Strafffriheten är fortfarande utbredd för personal i säkerhetsorganen (polis, underrättelsetjänst och försvar) som kränker de mänskliga rättigheterna.

Möjligheterna för frihetsberövade att åtnjuta de mänskliga rättigheterna är på flera sätt begränsade. Trängsel och missförhållanden i fängelser, långa häktningstider och svårigheter att säkerställa rättvisa rättegångar är andra problem.

Oklarheter i lagstiftning, bristande kunskaper hos marginaliserade grupper och korruption bidrar till allt fler konflikter kring markrättigheter. Det faktum att många människor inte har någon dokumenterad rätt till marken de bor på och lever av gör dem i många fall till offer för så kallad *land grabbing* (förlust av land), vilket leder till att dessa personer tvingas flytta.

Lagen för icke-statliga organisationer från 2016 föregicks av intensiv debatt, i synnerhet gällande registrering av organisationer som arbetar med de mänskliga rättigheterna, såsom hbtq-organisationer. Lagen innehåller ett relativt stort tolkningsutrymme, vilket väckt farhågor om att dess tillämpning kan påverkas för politiska ändamål. Det finns exempel på detta.

Kvinnor har alltjämt en låg social, politisk och ekonomisk status och det förekommer utbredd diskriminering. Kvinnor utför regelmässigt den största delen av jordbruks- och hushållsarbetet, men äger sällan marken och kontrollerar därmed inte inkomsterna. Våld, inklusive sexuellt våld, mot kvinnor och flickor är vanligt förekommande..

Ugandas progressiva flyktinglagstiftning ger alla nyanlända rätt att röra sig fritt, arbeta och starta affärsverksamhet samt en rätt till utbildning och sjukvård. Alla nyanlända tilldelas även en egen bit mark för bosättning och för att bedriva småskaligt jordbruk. Det stora inflödet av flyktingar från Demokratiska republiken Kongo (DRK) och Sydsudan har tärt på de redan begränsade resurserna för bland annat sjukvård och utbildning samt på miljön.

Antagandet av den övergripande lagen om respekten för mänskliga rättigheter, *Human Rights Enforcement Act* 2019 syftar till bättre efterlevnad av Ugandas åtaganden vad gäller de mänskliga rättigheterna, men än är det för tidigt att utvärdera dess effekt.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Uganda är en republik med betydande makt koncentrerad till presidentämbetet. Maktdelning slås fast i konstitutionen, men i praktiken har den exekutiva makten stort inflytande över den dömande och lagstiftande makten, bland annat i form av långtgående utnämningssmakt. Konstitutionen ålägger staten att skydda och främja de mänskliga rättigheterna.

Uganda rankades år 2018 på plats 149 av 180 i *Transparency International's* index över upplevd korruption. Korruptionen genomsyrar stora delar av den

offentliga sektorn. Parlamentet har antagit ett robust juridiskt ramverk som syftar till att skydda invånarna från övergrepp och korruption, och en ny enhet för bekämpande av korruption har upprättats inom presidentkontoret 2019. Trots detta finns det inget som tyder på att korruptionen minskar.

I enlighet med konstitutionen finns en människorättskommission, *Uganda Human Rights Commission* (UHRC), som har till uppgift att utreda kränkningar av de mänskliga rättigheterna, föra statistik samt ge regeringen rekommendationer om hur de mänskliga rättigheterna ska främjas. Individer har möjlighet att klaga till UHRC, som kan besluta om skadestånd till offer för kränkningar av de mänskliga rättigheterna och frisläppande av frihetsberövade. Institutionen är underfinansierad och beroende av medel från biståndsgivare.

Det saknas fortfarande lagstiftning för att stärka rättsväsendet. Förslaget till "*Administration of Justice Bill*", som presenterades 2012 och syftar till att stärka rättsväsendets oberoende, har beretts under mycket lång tid i regeringen och är ännu inte antaget.

Rättsväsendets förmåga att upprätthålla sitt oberoende hämmas av låga löner och resursbrist, vilket i sin tur ökar risken för korruption. Detta drabbar såväl enskilda personer som företag. I politiskt känsliga frågor finns en benägenhet att inte gå emot landets politiska ledning, men det är oklart om detta är ett resultat av påtryckningar eller självcensur. Domare kan inte bli avsatta genom politiska beslut, men konstitutionen och lagstiftningen ger presidenten ensam eller delad utnämningssmakt avseende ett stort antal viktiga poster.

Rättssäkerhet

Enligt bland annat FN:s högkommissariats kontor för mänskliga rättigheter (OHCHR) är det ugandiska domstolsväsendet i behov av en genomgående reform. Samma regler har gällt sedan femtiotalet, innan Uganda blev självständigt och då landet hade en betydligt mindre befolkning. All dokumentation sker manuellt, utan datorer, vilket gör att information om till exempel frigivning och frikännande inte når fram till dem det berör. Uppskjutna rättegångar är vanligt förekommande, bland annat till följd av resursbrist. Polisen har en stark ställning i rättsprocessen.

Domstolsförhandlingar är offentliga, med undantag för de militära domstolarna. Förutsebarheten i rättssystemet är låg och korruptionen gör att den som har medel ofta kan köpa sig ett fördelaktigt utslag. Väntetiderna är

långa, i synnerhet i landets mindre befolkade delar dit de högre instanserna måste resa för att hantera överklaganden. Enligt lag kan domar överklagas till högre instanser.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Straffriheten är relativt utbredd, i synnerhet bland säkerhetsorganen. Ett exempel är de anmälningar om övervåld och tortyr, som skedde efter det omfattande polisvåldet i Arua i augusti 2018, och som ännu inte lett till några åtal. Däremot har fem poliser avskedats för att ha underlåtit att skydda presidentens kortege mot demonstranter. Andra exempel är sexuellt våld mot kvinnor och hatbrott mot hbtq-personer, som i många fall inte utreds. Det finns inga regler som möjliggör skadestånd till personer som utsatts för grundlösa eller alltför långvariga frihetsberövanden. På senare år har nya parapolisiära organisationer, såsom *Crime Preventers* och *Local Defence Units*, skapats av regeringen för att bekämpa brottsligheten, men dessa organisationer har begränsad utbildning samt oklara mandat, hierarkier och regler för våldsanvändning.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Ugandas konstitution anger att landet är en demokrati med en president som statsöverhuvud och regeringschef. Landet var fram till 2005 en enpartistat som styrdes av *National Resistance Movement* (NRM). Efter en folkomröstning samma år beslutades att införa flerpartisystem. Registrerade partier har laglig rätt att verka och delta i valen. Varje medborgare över 18 år har rösträtt, men för att kunna utöva rösträtten måste man först registrera sig. Konstitutionen skyddar rätten att organisera sig politiskt, inklusive i politiska partier. Nyligen enades NRM och flera av oppositionspartierna om att lägga fram ett förslag om ökning av det statliga stödet till partierna från totalt 10 till 35 miljarder ugandiska shilling (88 miljoner svenska kronor), med fördelning i förhållande till antal mandat i parlamentet.

Nationella val hålls vart femte år. Presidenten väljs genom majoritetsval. Valmyndighetens (*Electoral Commission*) styrande organ består av sju kommissionärer som utnämns av presidenten. En debatt om behovet av att reformera kommissionärernas utnämningsprocess har förts under många år. Vid utnämmandet av en ny kommission i slutet av 2016 valde presidenten att inte konsultera det civila samhället eller oppositionen.

Det senaste valet ägde rum 2016. EU:s valobservatörer rapporterade om hur statliga aktörer, såsom säkerhetstjänsterna, bidrog till att skapa en hotfull atmosfär både för röstande och för oppositionskandidater. Husarrest, kortvariga frihetsberövanden, hot och återkommande förbud mot demonstrationer och möten är exempel på hur oppositionen hindras i sin verksamhet. Polisen använde vid flera tillfällen tårgas mot och sköt gummikulor mot fredliga demonstranter. Andra problem som har lyfts fram vid de tre senaste valen är partiernas olika villkor att verka och nå ut till väljarna, bland annat vad gäller finansiering samt svårigheter för röstberättigade att registrera sig.

Valresultatet i det senaste presidentvalet överklagades. Anklagelser fördes fram om bland annat mutor, otillbörligt användande av statliga resurser och våldsamt retorik från den sittande presidentens sida. Överklagan avslogs med hänvisning till bristande bevisning. Efter valet sattes den huvudsakliga oppositionsledaren, Kizza Besigye, i husarrest utan att åtal väckts. Senare väcktes åtal om högförräderi.

Ugandas högsta domstol beslutade, mot bakgrund av flera valobservatörers kritik, att valreformer skulle genomföras inom två år. Valkommissionen presenterade en lista på reformer i december 2017, men ännu har endast ett fåtal av reformerna genomförts.

Parlamentet godkände 2017, efter stundtals hätsk debatt, konstitutionsändringar som bland annat tar bort den övre åldersgränsen på 75 år för att inneha presidentämbetet. Säkerhetsstyrkor intog parlamentet och flera parlamentariker misshandlades och förhindrades att utföra sitt uppdrag. Gatuprotester i Kampala och några andra städer slogs ner av militär och polis. Högsta domstolen fastslog i april 2019 att parlamentets beslut var giltigt, vilket gör det möjligt för den sittande presidenten att kandidera igen vid valet 2021.

Delvis som ett resultat av beslutet att ta bort åldersgränsen, men även på grund av många unga ugandiers missnöje över bristen på försörjningsmöjligheter, har politiska spänningar förekommit vid fyllnadsval till parlamentet i flera städer.

Enligt konstitutionen ska det finnas minst en kvinnlig representant från varje distrikt i parlamentet. Ett mandat per valdistrikt (totalt 26 procent av mandaten) är därför är vikt för kvinnor. Totalt är 34 procent av parlamentets ledamöter kvinnor. Ett antal platser är även vikta för militärer, personer med

funktionsnedsättning, ungdomar och arbetare. I parlamentet leds 25 procent av utskotten av kvinnor. Av regeringens ministrar är nästan 40 procent kvinnor.

Under den senaste mandatperioden har antalet distrikt i landet ökat från 127 till 150, vilket medfört fler fyllnadsval och ett utökat parlament. Eftersom regeringspartiet NRM har betydligt större resurser än andra partier, samt att statliga företrädare i många fall agerar i NRM:s intresse, har reformen minskat oppositionspartiernas möjlighet att få inflytande i både parlamentet och på distriktsnivå.

Civila samhällets utrymme

Uganda antog 2010 en progressiv policy för det civila samhället och i januari 2016 antogs en lag för civilsamhällesorganisationer i syfte att skapa grundläggande förutsättningar för det civila samhället att verka fritt (*NGO Act*). Det finns dock ett visst tolkningsutrymme i lagen, varför tillämpningen är avgörande för det civila samhällets frihet att verka. I praktiken är stora delar av civilsamhället ofta förhindrat att verka fullt ut. Civilsamhällesorganisationen *Civicus* benämner situationen för civilsamhället i Uganda som undertryckt (*"repressed"*). *Freedom House* ändrade 2019 statusen för politiska och medborgerliga fri- och rättigheter i Uganda från "delvis fritt" till "icke fritt".

Polis och myndigheters restriktiva tolkning av lagar och regler hindrar ofta registrering av organisationer och deras möjligheter att utföra utbildning och påverkansarbete. Staten ger uttryck för uppfattningen att civilsamhällesorganisationerna bör koncentrera sig på att tillhandahålla service till medborgarna och inte bedriva påverkans- eller granskningsarbete. Civilsamhällesorganisationer som arbetar med korruptionsfrågor, de mänskliga rättigheterna, markfrågor, effekterna av olje- och gruvdrift och hbtq-frågor har särskilt svårt att verka. Civilsamhällesorganisationer på landsbygden som bevakar styrnings- och korruptionsfrågor riskerar att komma i direkt konflikt med lokala makthavares politiska och ekonomiska intressen. Flera civilsamhällesorganisationer har drabbats av inbrott som aldrig utretts. I några fall har personer mördats i samband med inbrotten.

Samtidigt som många civilsamhällesorganisationer rapporterar om att det demokratiska utrymmet har minskat, pågår en parallell utveckling där antalet civilsamhällesorganisationer under 2000-talet vuxit snabbt, och deras kapacitet att utöva inflytande på den offentliga debatten har ökat. Många organisationer

arbetar med mänskliga rättigheter och demokrati. Flera fall av korruption har inom civilsamhällesorganisationer har rapporterats.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Ugandas konstitution föreskriver frihet från tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. År 2012 antogs lagen för motverkande och förbud mot tortyr. Trots detta är tortyr alltjämt det vanligaste rapporterade klagomålet till Ugandas kommission för mänskliga rättigheter (UHRC), med 306 fall av tortyr registrerade utav totalt 917 anmälningar år 2018. Åtal har ännu inte väckts för något av de rapporterade fallen.

2016 års rapport från UHRC visade att 70 procent av de skadestånd som beslutades av UHRC:s tribunal avsåg tortyroffer. Några åtal har ännu inte väckts i dessa fall. Regeringen har också antagit ett direktiv enligt vilket enskilda poliser och andra statliga aktörer kan ställas inför rätta för att ha utfört tortyr.

Dödsstraff

Sedan 2009 råder ett de facto moratorium för dödsstraff. I oktober 2017 fanns det 160 dödsdömda fångar i Uganda. De senaste två avrättningarna utfördes 1999 och 2005, den senare efter en dom i en militär domstol. Under de senaste åren har president Museveni anklagat domstolarna för att vara för milda eftersom det inte längre utfärdas några dödsstraff.

Ugandas konstitution fastställer att ingen person ska avsiktligt berövas livet, med undantag för verkställandet av dödsstraff följande en rättvis rättegång i behörig domstol.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Ugandas konstitution fastslår att ingen person ska berövas personlig frihet om det inte finns ett domstolsbeslut eller skälig misstanke om genomfört eller planerat brott. I praktiken är dock godtyckliga anhållanden och häktningar vanligt förekommande.

Konstitutionen begränsar anhållande utan häktning till 48 timmar och häktning för allvarliga brott till 180 dagar, men denna gräns överskrids regelmässigt utan

påföljd eller ersättning. Det är också vanligt att personer hålls frihetsberövade på andra platser än häkten och fängelser, inte sällan på hemliga platser, och att frigivna personer åter grips direkt efter frisläppande. I februari 2017 uppgick antalet frihetsberövade i fängelse till 51 882 personer varav 26 000 ännu inte var dömda. I genomsnitt hålls personer häktade i tio månader före rättegång. Ett välkänt exempel är häktningen av den förre befälhavaren för Herrens Motståndarsarmé (LRA), Thomas Kwoyelo, som arresterades 2009 men inte ställdes inför domstol förrän 2018.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

År 2018 beskrev *Inter Press Service News Agency* pressfriheten i Uganda som minskande. Uganda rankas på plats 125 av 180 länder i *Reportrar utan gränser* pressfrihetsindex år 2019, en försämring från plats 117 året innan.

Under tiden mellan 2017 och juni 2019 ökade förekomsten av godtyckliga frihetsberövanden av och våld mot journalister samt nedstängning av medieaktörer efter att de gästats av oppositionspartier. Organisationen *Human Rights Network for Journalists-Uganda* (HRNJ-Uganda) dokumenterade 113 fall av fysiskt våld mot journalister under 2017 och 163 fall under 2018. Flera individer har blivit arresterade och åtalade för att ha använt ovärdat språk mot presidenten och dennes fru.

Regleringen av radio- och TV-sändningar möjliggör statligt inflytande över sändningsinnehållet.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Efter antagandet av lagen *Public Order and Management Act* (POMA) år 2013, som reglerar hur polis får ingripa mot olika ordningsstörningar, har polisen i ökande grad begränsat mötes- och föreningsfriheten för individer och organisationer. Lagen kräver att en organisatör av ett för allmänheten öppet evenemang meddelar polisen på förhand. Polisen tolkar lagen så att kravet på medgivande eller tillåtelse från polis gäller alla typer av sammankomster. Tårgas och ammunition har flera gånger använts för att avbryta fredliga protester och samlingar, då de ansetts olagliga trots att tillstånd funnits.

Demonstrationer ägde rum runt om i landet efter att polisen i augusti 2018 gripit 36 medlemmar av oppositionen. Under demonstrationerna sköts minst sex demonstranter till döds av säkerhetsstyrkor. Flera journalister som dokumenterat demonstrationerna arresterades eller misshandlades och deras

utrustning skadades eller beslagtogs. Polisen har fortsatt att stoppa flera samlingar för oppositionspartier, bland annat anordnade av *Forum for Democratic Change*. Den 31 maj 2019 upphävde konstitutionsdomstolen delar av polislagen, vilket innebär att poliser som åsamkat personskada vid skingrande av folksamlingar kan ställas inför rätta.

Religions- och övertygelsefrihet

Konstitutionen föreskriver religionsfrihet och Uganda har ingen officiell statsreligion. Konstitutionen förbjuder även diskriminering på grund av religion. Religion utövas också i praktiken fritt i Uganda och har stor betydelse. Rapporter indikerar emellertid att polis och andra säkerhetsaktörer ofta diskriminerar muslimer.

I december 2018 föreslog regeringen krav på akademiska kvalifikationer för religiösa ledare. Motiveringen var behovet att skydda desperata och sårbara ugandier och deras församlingar från att utnyttjas av religiösa ledare.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Samhället i Uganda präglas av en snabbt växande befolkning i arbetsför ålder. Ungefär hälften av befolkningen är yngre än 15 år och drygt 70 procent är under 30 år. Den formella registrerade arbetslösheten är endast 3,6 procent, men arbetsmarknaden präglas av en hög grad av informell sysselsättning. Över 70 procent arbetar inom jordbruket, många av dem endast för egen konsumtion. Andelen sysselsatta inom den informella sektorn utanför jordbruket uppgår till 59 procent.

Uganda har ratificerat alla ILO:s åtta kärnkonventioner men brott mot konventionerna är vanliga. Rätten till arbete liksom rätten till gynnsamma och rättvisa arbetsvillkor inklusive skälig ersättning regleras i lag men omfattar endast formellt anställda. Inspektioner av arbetsmiljön genomförs bristfälligt på grund av brist på kapacitet och resurser. I februari 2019 godkände regeringen den första ökningen av den lagstadgade minimilönen sedan 1984, från 6000 till 130 000 shillings (motsvarande 15 till 325 svenska kronor) per månad. Minimilönen avser endast formellt anställda. Nyblivna mödrar har rätt till 60 dagars betald föräldraledighet och att återgå till samma eller likvärdig tjänst. Den lagstadgade föräldraledigheten för pappor är fyra dagar lång.

Anställningslagen (*The Employment Act*) föreskriver lika lön för likvärdigt arbete men gäller inte informellt anställda, vilket drabbar kvinnor, som i hög utsträckning arbetar i den informella sektorn, särskilt hårt. När det gäller arbetsvillkor är kvinnor fortsatt diskriminerade. Enligt ugandisk statistik utför kvinnor en tredjedel av allt lönearbete men fyra gånger mer av det obetalda hushållsarbetet jämfört med män.

Alla fackföreningar måste registreras i två paraplyorganisationer: *National Organization of Trade Unions* (NOTU) eller *Central organization of Free trade unions* (COFTU). I Uganda finns 40 registrerade fackföreningar. Cirka 2,9 procent av arbetskraften, eller 13 procent av andelen sysselsatta i den formella sektorn, är medlemmar i fackföreningar. År 2014 hade totalt 60 kollektivavtal undertecknats.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälsosektorn är underfinansierad och beroende av internationellt bistånd. Av statsbudgeten allokterades 7,4 procent till sektorn budgetåret 2018/19. Offentlig sjukhusvård ska vara kostnadsfri men bristen på resurser till hälsosektorn samt svaga uppföljningssystem bidrar till småskalig korruption och därmed till kostnader för patienter. Förutsättningarna för god hälsa skiljer sig betydande mellan kvinnor och män, framför allt på grund av faktorer så som tonårsgraviditeter, kvinnlig könsstympning och könsbaserat våld.

Ugandisk statistik visar att flertalet hälsoindikatorer förbättrats under de senaste tio åren. Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) ökar emellertid de icke-smittsamma sjukdomarna som beräknas ligga bakom 33 procent av alla dödsfall i landet. För närvarande lever omkring sex procent av ugandierna med hiv, trenden är nedåtgående. Amerikanska biståndsorganet USAID uppskattar att siffran som högst har legat på 15 procent under 90-talet.

Medellivslängden är 60 år för män och 65 år för kvinnor. I genomsnitt föder varje kvinna 5,5 barn. Mödradödligheten beräknas uppgå till 343 av 100 000 levande födda barn. Barnadödligheten för barn upp till fem år beräknas uppgå till 69 döda per 1 000 levande födda. Nära 60 procent av förlossningarna äger rum i hemmet eller utan tillgång till medicinskt utbildad personal. Även bland förlossningar som sker på sjukhus är mödradödligheten hög. Efter några år med minskande antal kvinnor som dör i samband med komplikationer vid graviditet eller i anslutning till förlossning har antalet dödsfall ökat från 119 till

148 kvinnor från 2015/2016 till 2016/2017. En fjärdedel av flickor mellan 15 och 19 år väntar eller har fött barn.

Uganda har en mycket restriktiv och svårtolkad abortlagstiftning, som regelmässigt tolkas i restriktiv riktning. Statistik från olika källor anger att mellan 9 och 26 procent av den totala mödradödligheten beror på osäkra aborter. Sannolikt ligger den senare siffran närmare sanningen. Detta är ett resultat av politiskt, religiöst och kulturellt motstånd mot, och bristande tillgång till, sex- och samlevnadsundervisning, preventivmedel och säkra aborter. 2018 infördes ett nytt ramverk för sexualundervisning i Ugandas skolor. Ramverket är det första av sitt slag, och har mött stark kritik då det i hög grad förstärker traditionella könsroller och konservativa kulturella värderingar, inte minst när det gäller kvinnors rättigheter.

Enligt WHO är alkoholkonsumtionen en av kontinentens högsta. Män konsumerar mer än fyra gånger mer alkohol än kvinnor.

Psyisk ohälsa är fortsatt stigmatiserat och resurserna begränsade. Det finns endast en klinik i hela Uganda som behandlar psykisk ohälsa, och den har kritiserats för att använda sig av behandlingsmetoder som strider mot de mänskliga rättigheterna.

Rätten till utbildning

I Uganda är grundskoleutbildningen allmän och kostnadsfri till och med sjunde klass. I praktiken är det dock endast en liten andel av skolorna som är kostnadsfria, och de flesta elever betalar såväl skolavgifter, skoluniform och böcker. Skolkostnadernas andel av hushållsutgifterna har ökat vilket i sin tur lett till skuldsättning hos familjer. Barn vars föräldrar inte betalt skolavgiften diskrimineras ofta av skolpersonal.

Enligt ugandisk statistik påbörjar drygt 96 procent av alla barn i Uganda grundskolan. Allt färre barn slutför sin grundskoleutbildning (årskurs 1–7) och antalet barn som påbörjar sekundärutbildning (årskurs 8–13) visar en nedåtgående trend, enligt ugandisk statistik från 72 procent 2013 till drygt 61 procent 2017. Bristande ekonomiska förutsättningar och behov av barnens hjälp i hemmet gör att flickor och pojkar hoppar av grundskolan. Flickor avslutar sina studier tidigare än pojkar, ofta på grund av tonårsgraviditeter, barnäktenskap eller bristande tillgång till mensskydd. Gravida flickor har enligt

lag rätt till utbildning men många skolor, framförallt på landsbygden, tillåter inte gravida flickor eller flickor som har fött barn att fortsätta sin utbildning. Bland universitetsutbildade ugandier anställs en mycket större andel män än kvinnor.

Bristande investeringar i skolsystemet gör att undervisningen håller låg kvalitet med klasser på uppemot 200 elever. Frånvaro och bristfällig kompetens hos lärare utgör en annan utmaning. Enligt ugandisk statistik är endast 44,2 procent av lärarna i statliga grundskolor läs- och skrivkunniga, medan motsvarande siffra för privata grundskolor är 83,3 procent.

Barnaga är förbjudet sedan 2016 men är, liksom sexuella övergrepp, vanligt förekommande i skolan, inte minst på de många internatskolorna. Mellan 81 och 94 procent av alla skolbarn rapporteras av FN:s barnfond Unicef ha utsatts för våld i skolan, ofta av lärare. Runt 80 procent rapporterar att de vid något tillfälle utsatts för sexuella närmanden av en lärare.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Efter många år av snabbt minskande fattigdom är trenden bruten. Antalet personer som lever i fattigdom ökar åter: från 19 procent 2013 till 21 procent 2017. Bland orsakerna märks minskande investeringar i utbildning och i effektivare jordbruksproduktion samt den kraftiga befolkningsökningen. Skillnaderna är dock stora mellan de olika regionerna. Fattigdomen är mer utbredd på landsbygden än i städerna, framförallt i norra och östra Uganda. Tidigare konfliktdrabbade regioner upplever särskilt låga utbildnings- och inkomstnivåer.

Uganda har fortsatt fundamentala brister vad gäller tillgång till infrastruktur, vatten och sanitet. Mindre än en tredjedel av befolkningen har tillgång till sanitära anläggningar. Eltillgången är låg. Endast 28 procent av ugandiska hushåll har tillgång till elektricitet. Regeringen gör omfattande satsningar på att öka produktionen av och tillgången till elektricitet, men kostnaden är ännu för hög för merparten av hushållen.

Klimatförändringar har medfört fler översvämningar, jordskred och risk för livsmedelssäkerheten. Uganda rankas på plats 162 av 189 länder på FN:s utvecklingsprogramms (UNDP) index över mänsklig utveckling.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Förbud mot diskriminering på grund av kön är inskrivet i konstitutionen. Staten ska bland annat garantera jämställdhet inom statliga institutioner. De senaste åren har regeringen arbetat med att jämställdhetsintegrera statsbudgeten, vilket ger jämställdhetsfrågor ökade möjligheter att få genomslag i finansiella åtaganden.

Trots ansträngningar från statens sida och aktiva civilsamhällesorganisationer som arbetar för kvinnors rättigheter har kvinnor i Uganda alltjämt lägre social, politisk och ekonomisk status än män. Detta medför utbredd diskriminering i samtliga samhällssfärer och svårighet att i praktiken kunna åtnjuta de lagstadgade rättigheterna. Kvinnor utför regelmässigt största delen av jordbruksarbetet, men är i en klar minoritet som markägare och förvaltare av hushållsekonomin. Kvinnors reella inflytande i politiken begränsas av kultur och traditioner, inte minst på lokal nivå. Bland traditionella ledare, som har stor betydelse och makt, är andelen kvinnor liten.

Omkring 40 procent av alla flickor ingår äktenskap innan 18 års ålder, trots att lagen föreskriver en minimiålder på just 18 år. I vissa områden i norra Uganda är siffran 68 procent. Månggifte är tillåtet enligt lag, liksom brudpris, som används vid traditionella bröllop. Månggifte är förhållandevis vanligt, och försök att genom lagstiftning stärka rättigheterna för kvinnor som ingår äktenskap med män som redan är gifta har stött på motstånd. Att stärka kvinnors ekonomiska rättigheter vid skilsmässa har också visat sig vara kontroversiellt.

Våld mot kvinnor, inklusive sexuellt våld, är vanligt. Enligt Ugandas polismyndighet rapporterades 15 366 fall av våldtäkt och sexuellt ofredande år 2018, en ökning med 2,5 procent från 2017. Mörkertalet anses vara mycket stort. 2016 rapporterade *Uganda Demographic Health Survey* (UDHS) att 22 procent av alla kvinnor mellan 15 och 49 hade utsatts för sexuellt våld, en minskning från år 2011 då siffran var 28 procent. Lagen förpliktar inte polisen att ingripa vid våld i hemmet, utan den som har utsatts ska först rapportera till det lokala rådet som ska söka förlikning mellan de sammanboende. Först vid upprepade fall ska rapportering till polisen ske. Inom polisen pågår jämställdhetsarbete för att söka förbättra hanteringen av dessa fall. År 2019 antog polisen en ny jämställdhetspolicy som bland annat ska vägleda detta

arbete. Ett förslag om en ny lag, *Sexual Offences Bill*, som ska stärka förbudet mot sexuella övergrepp, är under utarbetande.

Kvinnlig könsstympning är förbjuden sedan 2010. Andelen kvinnor som könsstympas var 0,3 procent år 2016, en nedgång från 1,4 procent år 2011. Det förekommer framför allt inom folkgrupper i östra Uganda, där ytterst få fall utreds av polis. I dessa regioner är också bortgifte till äldre män och så kallad *wife grabbing* (då en man våldför sig på en kvinna varefter denna måste gifta sig med mannen) vanligt.

Antalet personer i prostitution i Uganda ökar enligt ugandisk statistik, med större antal i urbana områden samt längs motorvägar och Victoriasjöns fiskelägen. Hiv-prevalensen bland personer i prostitution är mycket hög, enligt FN:s program för hiv/aids (UNAIDS) 24 procent.

Ny lagstiftning om äktenskap och skilsmässa har förberetts under flera år, i syfte att stärka kvinnornas rättigheter vid bland annat skilsmässa och att avskaffa vissa traditioner såsom återbetalning av brudpris vid skilsmässa.

Barnets rättigheter

Cirka 60 procent av Ugandas befolkning är under 18 år. Enligt konstitutionen har alla barn rätt till omvårdnad av sina föräldrar. Barnen har rätt till grundläggande utbildning och skydd mot att bli utnyttjade socialt och ekonomiskt. Konstitutionen anger också att alla födselar ska registreras. Barn utan födelsecertifikat får senare i livet varken rösta eller tillgång till social service. Andelen barn som registreras ökade från 30 procent år 2010 till 69 procent 2016. En ny myndighet för barnfrågor och en särskild enhet inom polisen som arbetar med skydd för barn har etablerats.

Aga är förbjudet inom rättsvårdande myndigheter och i skolan, men är ändå vanligt förekommande. Barns rättigheter i Uganda stärktes på en rad områden i och med ändringarna i en central lag (*Children's Act*) 2016. Bland annat förbjöds människohandel, barnpornografi, barnäktenskap och barnaga.

Antalet barn i behov av särskilda insatser är omfattande. Omkring åtta procent av alla barn uppskattas ha förlorat en eller båda föräldrarna, framför allt i aids eller i väpnade konflikter. Sexuella övergrepp mot barn är vanligt. Våldtäkt och sexuellt umgänge med minderåriga är förbjudet och straffbart, men förekommer ändå i stor omfattning. De straffrättsliga lagarna omfattar inte

sexuellt umgänge med minderåriga pojkar. Trots lagstiftning är barnarbete vanligt och går ut över skolgången. Enligt Unicef arbetade 31 procent av alla barn 2016, majoriteten i jordbruket. I Kampala finns många gatubarn, främst från nordöstra Uganda, som lever på tiggeri. Många har åkt till Kampala mot sin vilja.

Barn blir enligt den ugandiska brottsbalken och *Children's Act* straffmyndiga vid 12 års ålder, och får inte hållas frihetsberövade tillsammans med vuxna. Skyddet för barn i rättsprocessen är dock svagt. Många barn får inte stöd i att tillvarata sina rättigheter, och möjligheten att sitta i celler utan vuxna är på grund av platsbrist i fängelser och arrestlokaler små.

Åldersgränsen för rekrytering till Ugandas väpnade styrkor är 18 år. Under konflikten med gerillagruppen Herrens befrielsearmé (LRA) under 80- och 90-talen tvingades många barn bli gerillasoldater i LRA. Många före detta barnsoldater är alltjämt traumatiserade.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Uganda är ett multietniskt samhälle med flera olika etniska, religiösa och språkliga grupper. Den tidigare presidenten Idi Amin utvisade 1972 ungefär 80 000 sydasialer, som flyttat till Uganda under kolonialtiden. Många har senare kunnat återvända och idag uppskattas ca 20 000 sydasialer bo i landet. Konstitutionen möjliggör positiv särbehandling av marginaliserade grupper med syfte att utjämna ojämlikhet. Det saknas konkreta åtgärder och lagstiftning för att skydda urfolk och etniska minoriteter. Det finns heller ingen tydlig juridisk definition av dessa båda begrepp. Många etniska minoritetsgrupper saknar formell rätt till den mark de lever på och brukar.

Ugandas konstitution innehåller en uppräkningslista av 65 erkända urfolk, vilka alla levde i Uganda 1926. De traditionella bantukungadömena erkänns, men endast som kulturella institutioner. En undersökning av *Uganda Human Rights Commission*, UHRC, 2016 visade att en stor andel av urfolken upplever diskriminering vad gäller bland annat representation i politiska strukturer och respekt för sin kultur.

Skapandet av nationalparker i Uganda har drabbat urfolken hårt då många blivit vräkt från marker som de brukat och levt på. Många tvingas leva på andra gruppers marker, vilket ökar deras utsatthet.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Hbtq-personer är fortsatt en diskriminerad grupp i Uganda. Stigmatiseringen inom familjer och i samhället är betydande och det förekommer fall där hbtq-personer blivit utstötta från den egna familjen eller relegerade från skolor och universitet. Det är vanligt att hbtq-personer vräks från sin bostad. Det finns rapporter om att hbtq-personer nekas sjukvård och att polisen underlåter att utreda brott mot hbtq-personer. Det rapporteras också om att våld, inklusive sexuellt våld, mot hbtq-personer ökar. Politiker har öppet uttalat sig negativt om hbtq-personer.

Ugandas strafflagstiftning förbjuder samkönade sexuella handlingar. Högsta straff är livstids fängelse. Det finns dock inga uppgifter om att någon blivit dömd enligt lagen. År 2014 förklarades en redan undertecknad lag om skärpta straff för homosexualitet ogiltig av konstitutionsdomstolen, och trädde därmed inte ikraft.

Hbtq-frågor debatteras företrädesvis i de större städerna. På landsbygden är ämnet i stor utsträckning tabubelagt. Homofobin är utbredd, inte minst i starkt religiösa kretsar, och missförstånd kring hbtq-begreppet är vanliga. Okunskapen är stor, och förvårras av att traditionella och religiösa ledare och medier namnger och uttalar sig om hbtq-aktivister på ett negativt sätt.

Trots att det finns en stark ugandisk opinion mot homosexualitet, i synnerhet öppen sådan, finns flera organisationer som debatterar om hbtq-frågor och driver hbtq-personers rättigheter i domstol. Motståndet från flera politiker i ledande ställning är dock starkt, och polisen löser regelmässigt upp möten som anordnas av hbtq-organisationer – ofta på direkt order av inflytelserika politiker, och utan att ange någon rättslig grund.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Flyktingströmmarna till Uganda har varit omfattande sedan kriget i Sydsudan bröt ut 2013, med ett mycket stort inflöde år 2016. Uganda har idag ca 1,3 miljoner flyktingar och är därmed världens tredje största mottagarland vad gäller antalet flyktingar. Majoriteten kommer från Sydsudan och Demokratiska republiken Kongo. En stor del av flyktingarna är kvinnor och barn.

Uganda har en liberal flyktingpolitik som ger alla nyanlända rätt att röra sig fritt, arbeta eller starta näringsverksamhet. De har även rätt till utbildning och hälsovård. Alla nyanlända ska tilldelas en bit mark för bosättning samt för att

bedriva småskaligt jordbruk. Flyktingar betraktas ofta som en resurs för samhället och lokala makthavare har varit positiva till att ta emot flyktingar då detta innebär ökade resurser till sociala sektorer, en marknad för tjänster och varor samt investeringar i infrastruktur.

Samtidigt är social service och skolor i områden med stora flyktingbefolkningar alltmer ansträngda, och flyktingmottagandet innebär påfrestningar på bland annat miljön med omfattande skogsavverkning främst för bostäder och matlagning. Oron är också stor över att givarländernas bidrag kommer att minska under de närmaste åren, inte minst sedan omfattande korruption uppdagats i flyktingmottagandet.

För att samordna stödet till flyktingar och till de familjer i lokalbefolkningen som tagit emot flyktingar, samt länka samman humanitära insatser med långsiktigt utvecklingsarbete, lanserade FN och ugandiska staten 2017 *Comprehensive Refugee Response Framework* (CRRF). Genom CRRF har även fora skapats där såväl flyktingar som värdbefolkningar bättre kan göra sina röster hörda, bland annat i den nationella styrkommittén för CRRF.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är en av de socioekonomiska mest utsatta grupperna i Uganda. *The National Union of Persons with Disabilities* (NUDIPU), en intresseorganisation för personer med funktionsnedsättning, uppskattar andelen personer med funktionsnedsättning till omkring 15 procent av landets befolkning. Konstitutionen skyddar rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det finns lagstiftning som utgår från ett rättighetsperspektiv, främjar lika möjligheter samt förbjuder diskriminering. Sedan 2009 har UHRC registrerat 14 rekommendationer från statliga institutioner som ämnar förbättra rättigheter och levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Dock har ingen av dem verkställts.

Det är vanligt förekommande att människor med framförallt fysisk funktionsnedsättning lever på gatan. NUPIDU rapporterar att många personer med funktionsnedsättning diskrimineras i hälso- och sjukvården samt på arbetsmarknaden. Barn och unga med funktionsnedsättning är officiellt inkluderade i det allmänna skolsystemet. Samtidig saknar de flesta skolor i Uganda möjlighet att möta behoven hos personer med funktionsnedsättning. Bristen på speciallärare är stor och kunskapsnivån låg. Det rapporteras om att personer med funktionsnedsättning utsätts för våld, inklusive sexuella

trakasserier mot kvinnor och flickor med funktionsnedsättning. Tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning till offentliga och publika byggnader och till allmänna kommunikationer är dålig.

Generellt är personer med kognitiv funktionsnedsättning starkt stigmatiserade. *Uganda Down Syndrome Association* rapporterar att till exempel Downs syndrom anses vara en förbannelse eller en religiös uppooffring, alternativt en bieffekt av preventivmedel. Enligt FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheternas kontor är personer med kognitiv funktionsnedsättning ofta sedda som avvikande och därmed djupt diskriminerade. Detta gäller även personer med albinism, som omges av oräkneliga myter och stereotyper vilka i sin tur bidrar till social exkludering och diskriminering.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSSTATENS PRINCIPER I UGANDA

Flera FN-organ är etablerade i Uganda såsom befolkningsfonden (UNFPA), FNs flyktingkommissarie (UNHCR), Världshälsoorganisationen (WHO), UN Women, FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheternas kontor och Unicef. Andra internationella organisationer med kontor i landet är bland annat *Internationella rödakorskommittén* (ICRC) och Världsbanken. Sverige stödjer flera av dem, inklusive OHCHR, inom ramen för utvecklingssamarbetet.

EU och Uganda för regelbundet dialog om de mänskliga rättigheterna. Sveriges dialog med regeringen, inklusive presidenten, sker såväl i samordning med EU-kretsen, i en mindre krets av nordiska länder som bilateralt.

Regeringens demokratiseringsarbete, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Uganda. Mänskliga rättigheter, demokrati, rättsstatens principer, jämställdhet och sexuella och reproduktiva rättigheter är framträdande i strategin för Sveriges utvecklingssamarbete med Uganda (2018–2023). Ett exempel på stöd är *Democratic Governance Facility* (DGF), som Sverige finansierar tillsammans med sex andra givare. DGF är en fond som syftar till att stärka arbetet med de mänskliga rättigheterna i Uganda. Genom fonden får omkring 80 organisationer stöd för att stärka demokratiskt samhällsstyre på lokal och nationell nivå, stärka medborgarnas tillgång till rättvisa, ansvarsutkrävande och

lagstiftning till skydd för de mänskliga rättigheterna. Inom ramen för utvecklingssamarbetet ges också stöd för att stärka yttrandefriheten, stärka de sexuella och reproduktiva rättigheterna, förebygga könsbaserat våld (inklusive könsstympning), främja rättvisa arbetsförhållanden med mera. Även EU stödjer fonden och har i övrigt ett brett utvecklingssamarbete i Uganda.

Under 2016 genomfördes den senaste granskningen i FN:s universella granskningsmekanism (*Universal Periodic Review*, UPR). Sverige rekommenderade Uganda att genom lag garantera kvinnor och mäns lika rätt till egendom, att genom lag respektera och skydda yttrande- och demonstrationsfriheterna, att säkerställa ett effektivt skydd för kvinnors rättigheter vad gäller äktenskap, skilsmässa och sexuella övergrepp, att kriminalisera våldtäkt inom äktenskap samt att vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa icke-diskriminering av hbtq-personer. Uganda accepterade rekommendationerna om lika rätt till egendom samt respekten för yttrande- och demonstrationsfriheterna. Resterande tre rekommendationer noterades.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) och det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades 1995. Uganda är inte part till det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR) ratificerades år 1987. Uganda är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1980.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, CEDAW) ratificerades 1985. Uganda är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Konventionen mot tortyr (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades 1986. Uganda är inte part till det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.

Konventionen om barnets rättigheter (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades 1990. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002 respektive år 2001.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades 2008.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances*, ICED) undertecknades år 2007 men har inte ratificerat.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees*, 1951 *Refugee Convention*) och det tillhörande protokollet ratificerades år 1976.

Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*) ratificerades år 2002.

Regionala instrument

Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter (*African Charter on Human and Peoples Rights*, ACHPR) ratificerades år 1986. Tilläggsprotokollet om kvinnors rättigheter ratificerades år 2010.

Afrikanska stadgan om barnens rättigheter och välfärd (*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, ACRWC) ratificerades år 1994.